Cserpén 1893. szeptember 12.
(A 117 második napján.)

~~Uppsala 1920 szeptember 14~~

Uppsala 1920
aug. 14

[illegible] és az ő nőtlá Ábrahámot, aki ott
feledé: Ime itt vagyok.

Tegnapi napi beszélgetésünk a kedves Ezsaunak számú foglalkoztató anyától való hozzánk, ma ünnepünk második napján pedig ez apát mutatja be fokozódott érzelmek mellett. A világ dolgon legnagyszerűbb, legmivoltabb elbeszélésének egyike az, amelyben az atyaságnak vallásos napon rendelt alkalma ünnepi hangulatban megtörténik belőlünk s nemesbülő emlékezésünkben tartós benyomást gyakorolni óhajt. Ábrahám öregünk nagy bizalomban élt, kiengesztelő valósággal fölött rendelkezett, minden erkölcsi körében volt, amelyben gondviselői életét hellenizmusra tehette, sőt az istenivel egész országnak korlátlan hatalmú urává akarta tenni. De Ábrahám mindezt nem tudhatta fiú, hanem szívét tekintette mérve vagy biztatást honnan lelkéből fakadó szóval mondá: [illegible] Isten! Hol és mikem e bűzös, mit vetem a vagyon, mást szaporítsam jövőnek, mert megszabtam birtokomnak, [illegible] minden egyéntől, ezennek nélkül járok az élet utján, mely végére is csak sírgödörhöz vezet. Isten meghallgatta Ábrahám panaszkeli könyörgését s megáldotta ezennel, s Ábrahám boldog volt, mert csak most tudta igazán, hogy miért erőt, miért fárad, miért él! Milyen kiáradó imádat boldogságához, hogy legfőbb örömének kiszepelte helyt az istenparancsot: Ábrahám, vedd a te fiadat, az egyetlent, akit oly nagyon szeretsz, vezesd föl a legszentebb erőkére s hozzad őt áldozatul. Ábrahámot pillanatnyira kétségbeejtette a gondolat, hogy fiát, kinek anyja ölből, kit fürjt hozzanak életére, kiért vérzését csókolta, hogy fiát ő falusi szűll karában áldozza föl. Istennek, minden ép be akarta vezetni az életbe, minden ép a nagy napban be vezetésének titkára akarta oktatni. Ábrahámot megtörte a gondolat, ámde Ábrahám előggé kapcsolatban áll, hogy Isten ugyanaz erőgét bár nem láthatja emberi szem, de a láthatatlan Isten halhatna előtti földiekben megalázkodás csak javára szokott a halandónak, tudásvágyát ünnepélyesen nyomá: [illegible] Itt vagyok Uram, mennyiben parancsod, követem nyomodat. Nem tétovázott többé, nyugodtan tevé meg előkészületeit, szerelmét fogta szemeinek s mélyét lépjek kel indult a cél felé. Utközben a nyílatlan környezet s az ismeretlen cél felelmet ezentek a szemekben, szeretettel simulva apához nőtlá meg szemeit apjával: Apám! mely ő szavaink fogyatékai: Kedvét, félelmed, örömünnepi figyelmeztetés; mire Ábrahám azt felelé: [illegible] Itt vagyok fiam én, apád, ne félj, jó utam járunk. S a szemek elalkodtak, nőtlátait folytatták az utat, nyugodtan szívhoz értek, de midőn Ábrahám tépő fájdalommal tette meg előkészületeit arra, hogy fiát elvégye, akkor szemeik angyala nőtlá meg őt, mire nintén csak azt felelé nyílán Ábrahámtéggel: [illegible] Itt vagyok, ~~Isten~~ lelkiismerettel, mellé azzal adok számot arról, amit végbevittem. Ellátás szemben más az Ur szava szól hozzá az egekből: Ábrahám, amiért nem tartottad vissza tőlem egyetlenedet a hozzám emelkedő fiút, [illegible] bőven áldalak meg fajtádat erőt áldani, boldog légy fiaddal, az földön nem fogy e földön diadalmaskodni szerelmi szokta. — Hármonnat nőtlátott meg Ábrahám az utat, amelyen fiát vezette: az út elején szeretettel figyelmeztette, az út felében szemeinek nőtlátta, az út végén szeretettel angyalának, saját lelkiismeretének hangját hallotta, s mindannyiszor készséggel, elnántággal s megadóan felelé [illegible] Itt vagyok, miként kedvesétte szeretnek áldását: ünnepi számára szemeket, s szemeinek a boldogságot. Minden apához intézik e hármonnai felszólítás arra, hogy az utat, amelyen szemeket vezetnie kell, vagyha minden apa lelkében erős vízhangot keltene e hármonnai felszólítás, mely azt mondaná [illegible] Itt vagyok, kéken állok, hivatásomban boldogságra, saját üdvön törekedni akarok.

Figyeljük meg ismét mi, midőn ujjainak ünnepén saját jövőnk eszméiről s szemeinkről jövendő sorsának alakulásáról gondolkozunk, figyeljük meg közelebbről mai szent kötelességünk teljesítését, s nézzük, valjon mire figyelmeztet az apákat a szemeinkért, felelősségteljes nagy munkájában.

Ven 13/210

Az első, aki megszólítja az apákat, mint egykor Ábrahámot: Isten. Hallgátok meg a szózatot, s tegyétek meg azokkal gyermekeitekkel a megszólítás iránt, hogy határozott készséggel, szívbéli odaadással mondhassátok: [illegible] Itt vagyok Uram, megértettem parancsodat, követem intésedet. – Boldogok vagytok ti apák, miként Ábrahám volt az ő gyermekével, mert ime kedvükért éltek, miért küzdötök oly megfeszített erővel a lét háborúságát, miért halmozzátok oly szakadatlanul s lelketlenül a jólétnek eszközeit. S oh mily boldog az a férfiu, aki tudja, hogy nem csak ezért dolgozik, nemcsak ezért kell hordoznia a fáradalmak nehéz igáját, nemcsak azért kell magába fojtani a világ gonoszsága fölötti fájdalmát, hogy elérje azt, ami önön testét táplálja, mely utóvégre is a föld férgeinek martaléka lesz, hanem hogy ezért fárad, tűr és szenved, mert tudja, hogy ha teste enyészet férge lesz is, de lelke élni fog tovább – talán a végtelenségig – utódaiban, húsából s véréből való gyermekeiben. Ez a tudat adja lelkedbe azt a kitartást, szívedbe azt a bátorságot, az önti karjaidba azt az erőt, mely nem ismer munkát, melytől visszariadna, akadályt, mely elől meghátrálna, fáradalmat, mely csüggesztené, mert munkádat nem annyira kényszerűségből, mint inkább kötelességtudatból eredő örömmel végzed, mert az akadályokat nem annyira önmagadért óhajtod elhárítani, hisz nem is érzed szükségét saját jólétedre, mint inkább gyermekeidért, kiknek haladására akarod szabaddá tenni a pályát, mert nem önmagadért – aki immár inkább a multnak embere vagy – veszélyezteted életedet oly gyakran, mint csakis jövődért: gyermekeidért. Bármikéut szólnak is az emberi önérzés kiképítésének üdvözítő erejéről, bárminő dicsőítő éneket zengjetek is a jelen mulandó élvezeteinek lelket üdítő s szivet felvidító egyedül becses értékéről, bárminő gúnyos megvetéssel hangoztassátok is azon ismeretlen, földöntúli jövő iránt táplált remények morzsoló végzőjának hiuságát, – érezzetek megszerzető szózatát, tovaröppenő élvezeteitek dicsőítő énekét s a jövő reményeket gúnyoló önhódoltatos önkimilátnak tekintem ajkaitokon, amint tudatosan igyekeztek ámitani önmagát az kietlen éjnakán egyedül jár a sötétben s zavaró félelmét hangos énekléssel akarja palástolni; kifáradt ajkaitokon elnémul a víg dal, s felhangzik keblestekben a egészének, melyet ásíttok önmagatokat, kábongó bolyongástokat az életben, önző élvezeteitek kiüresét, fáradhatatlan munkásságtok eredménytelenségét, s a fájdalomnak erőt bénító s szívemet kacsalyba burkoló homorságával teszed azt a legbensőbb, szomorú vallomást, hogy bizony csak azok a boldogok, kik nem önmaguk mulandó jelenéért, hanem önmaguk tovafűződő jövőjéért: gyermekeikért dolgozhatnak. – S tudjátok-e ti apák, kiknek köszönhetik e boldogságot? Tekintsetek azoknak arcaira, kiket a gyermekeiért véres verejtékkel dolgozó napszámos s a gyermekei számára önmegtagadással tévegető nyomorult koldus sem irigyel, azokra, kik minél gazdagabbak, minél hatalmasabbak, annál szerencsétlenebbek, mert látják, hogy vagyonnal, földi hatalommal, bármily nagy áldozattal sem tudják megszerezni azt a boldogságot, mely után lelkük minden sóvárgásával vágyakoznak, mely életüknek tartalmat, célt, értéket adhatna, azokra, kik vagyonuk s hatalmuk örömet nyújtó dicses csillogásával ellentétben bánattalborult keblükből sóhajtozzák a pátriárka szavait: [illegible] az mit ér nekem e bőség, mit ér a nagy vagyon, melyet fölhalmoztunk, azzal a boldogsággal, hogy véremből való vér élvezné fáradhatatlan munkásságom gyümölcsét: azokat fogják néked megszerezhetni, ha nem tudnád, hogy apai voltodnak boldogító áldását egyedül Istennek köszönheted. Istennek, aki a kisded ének elmúltával immár felserdült gyermekedre irányítja figyelmedet s hozzád is intézi, miként Ábrahámhoz, a felhívó szózatot: Vedd a te gyermekedet, akit szeretsz, aki boldogít téged s vezesd Istennek országában ~~a tagjaik valamelyikéhez~~ s hozd őt ott néked áldozatul. Hamar elmúlnak a kisded évek, amikor már az ágyam mellett tudatára ébredsz annak, hogy kötelességed is van, hogy gyermekedet elő kell készítened az életre, hogy az apai komolyság keretébe vedd nevelését, hogy fölvezesd az életpályák ~~magasra~~ nyúló hegyeinek egyikére, hogy ott fölállítsad az oltárt, melynek szolgálatában szentelje föl egész életét. Ha van benned ~~csak~~ egy parányi apai érzés, úgy meghallod a kötelesség szavát, mely megparancsolja, hogy gyermekedet áldozzad valamely életkeret magasztalására de ha van benned csak egy csöpp apai boldogság, úgy meg kell hallanod Istened szavát is, mely azt hangoztatja feléd: megáldottalak s tudhatod, hogy boldogságodat nem a földi hatalom mulandóságai adták néked, hanem hogy általam jutottál hozzá: [illegible] vezesd tehát Istennek országában életcéljához, hallod meg Istened szavát is, s viszhangozza boldogságától repeső szived készséged Ábrahám válaszát: [illegible] Itt vagyok Uram, megértettem intésedet, követem szózatodat! —— S ha csak az ösztönszerű kötelesség parancs-

nevét hallod, s elhagyta el gyermeked a bölcsőt már gondosan fürkésző szemekkel tekintesz
szét az élet tág terén, behatóan vizsgálod a sokféle életpálya magasba nyúló hegyeit, kiválasztod a legbujább-
ban termőt, s megteszed majd előkészületeidet, hogy fáradalmat nem kímélve vezesd föl a gyermeket
oda, hol boldog megelégedést fog találhatni. [illegible] Mindegy, számunkra egyre vezeted, [illegible] akár a tudomány
akár az ipar vagy kereskedelem sokféle gyümölcse, gyermeked bárhol boldog lehet egyaránt, hacsak
[illegible] hacsak Istennek országában vezeted, hacsak Istennek országában létezik az a hely, amelyet
erélyből tűztél ki gyermeked számára. Ritka eset az, hogy valamely apa meg ne tenné erejét túlhaladva, tehet-
ségét felülmúló áldozatokkal kötelességét, s mégis, ~~nézzetek~~ körül magatok közt, tekintsetek mélyen
bensőtökbe s tegyétek a szívetek rejtekében azt a vérfagyasztó vallomást: mily kevesen vannak köztetek,
kik minden apai kötelességteljesítésük dacára sem boldogok, mert nem találják föl gyermekeikben
éveken át táplált reményeiknek megvalósulását? Végnélküli azoknak száma, akik apai boldogtalan-
ságuk fájdalmát nem tárják ki közszemlére, nehogy gúnyolkodjék ~~[illegible]~~ a világ, avagy hogy szégyenük-
re fűzza el redős homlokukat, de akiknek lelkét marcangolja elkövetett bűnüknek lassan ölő mérge. Ők
azok nem hallották, midőn fölserdült gyermeküket kezükbe vették, Istennek intő szavát [illegible]
vezesd gyermekedet bármelyik legyen Isten országában, nem hallották Isten figyelmeztető szózatát: Meg-
áldottalak gyermekeddel, vétem [?] boldogságodat, hozzám vezesd tehát, hogy gyermeked üdvét s to-
vábbra is [illegible] boldogságodat óhajtod; nem hallották az Isteni szót s nem felelhették [illegible] itt vagyok
Uram, te áldottál meg, a te országodban neveltem trónjához gyermekemet! Nem hallották s nincs sem
visszhangozta a választ, s vezették gyermeküket emberek országában, a földön, s minden amit látott
mindent amit tanult, szórakozása s komoly foglalkozása mind a földhöz, a mulandóság száraz, terméketlen
rögéhez van tapadva. A gyermek csak küzdést s panaszos keserűjét látja környezetében a föld válto-
zatos mulandóságai miatt, de nem tanulja megismerni a változatlant, a maradandót; a gyer-
mek csak azt látja, miként emeltetik a ~~[illegible]~~ emberi szó alatt összeomló anyagi világot mozgató hatalom-
ra, de nem tanulja megbecsülni a kérlelhetetlen erkölcsi világrendet, mely megtagadására kényszeríti
a tökéletlen emberi gyöngeséget; a gyermek csak anyagi javak értékét látja, mely szórakkal párosul
valósítja az emberiség legképzeletesebbnek tűnő álmait is, de ahol szüleinek bizonyul, ott nem
tud megnyugodni a megváltozhatatlanban; folytonos panaszt hall csak a gyermek az emberek igazságtalan-
ságáról, kegyetlenségéről, bosszúvágyáról, de nem hall soha ezen szót, aki bünteti a gonoszokat, aki nem
hagyja megtorlás nélkül az igaztalant, aki kiszáges [?] szeretettel jutalmazza a tiszta szíveket: Istenről.
A gyermek megtanul könnyelműen bánni a mulandó dolgokkal, mert tudatára jut értéktelenségüknek,
mindhogy pedig lelkükbe nincs beoltva az örök maradandónak ismerete, megtanul kétségbeesni a már
jobb jövőben hinni, bízni, remélni képtelen; kicsapongó életnek posványába dobja testét, lelkét [illegible]
gyermeke, ~~és~~ nem ragadja hablát Isten hegyeinek magaslatán lengedező erősítő szellő, testet
edző, értelmet nemesítő, szívet-lelket tisztító hitnek lágy fuvallata. Ti apák, ha teljes valóssággal
vagytok is megverve gyermekeitekkel szemben, mégis át kell hatolni lelketeknek az apai kínság
tályogán s látnotok kell gyermeketek testi s szellemi elkorcsosodását. Panaszkodtok gyerme-
keitek korai érettségéről? ti érleltétek meg őket, mindhogy nem vezettétek Isten országának örökké üdítő
[illegible] légkörében, hanem már bölcsőjükbe helyeztétek a föld kínjainak s örömének bódító mámorát; ne
panaszkodjatok, hanem hallgassátok meg a könyörgő szót, mellyel gyermekeitek a nevelés fele útján korai
érettségük fásultságából szólítanak benneteket: „ó Apám, mi lesz a vég, hová vezetsz?” Nem értitek meg
gyermekeitek bágyadt tekintetének kérdését s bár reménytelen jövőt gyanítva önmagatok szívetek de
[illegible] nem tudjátok gyermekeitek szólítására azt felelni [illegible] itt vagyok gyermekem, ne félj, elvezetlek a boldogító
célhoz! Az út kezdetén nem tudtad Istennek felszólítására felelni [illegible] itt vagyok Atyám, megértettem
szólító hatalmad szavát, azért nem tudod az út felében gyermeked szólítására sem felelni: [illegible] ne félj, [illegible]
van apád, aki elvezet célodhoz anélkül, hogy az élet kavargó örvényének fölcsapó hullámai elragadnának.
— Hiúságod s büszkeséged, nehogy a kárörvendő világ álnok részvéttel gúnyolkodjék fölötted, megaka-
dályozza [?], sőt minden erejével elnyomja benned a tépő fájdalmat, eltitkolod magaddal, hogy gyermeked
valódi mintakép s csak apai rendkívül körültekintő félénkséged látta oly sötét színben a jövőt;
s te folytatod az utat, melyet megkezdtél, s ~~te~~ látod, hogy gyermeked halad ugyan a cél felé, de já-
ra többé nem oly gyors, léptei már nem oly ruganyosak, hogy mindinkább fárad s kimerül a
hosszú úton, amelyen csak testét vezetted, anyagi erejét tápláltad, de elfeledtél őt lelkesíteni a
legnagyszerűbb eszmény iránt, akinek szolgálatában kell majd életét töltenie, ha célhoz jut;

végre nehéz küzdelmes vonszódással felvitted vele a hegytetőre s utolsó erőmegfeszítéseddel állítod fel az oltárt, amelyhez kötve teljesítse életfeladatát, s íme, midőn azt hiszed, hogy megtettél mindent gyermeked üdvéért, s immár elválhatsz tőle, akkor nyílnak meg csak szemeid, akkor látod csak, hogy lelked egész odaadásával építetted fel ugyan az oltárt, ámde gyermeked fekszik rajta, lekötözve saját kezed által testét bénító, vagyát fosztó s szellemét kiölő kötelékekkel, aki már csak az utolsó kegyelemdöfést várja. Ekkor megszólal benned Isten angyalának, a lelkiismeretnek szava, s elgondolod, hogy magad is eljutottál immár életed utjának végéhez, hogy mi történik majd azután azokkal, kiket oly nagyon szerettél, kik egyedüli boldogságodat képezték, akikért fáradoztál, akik miatt magadtól oly sokat megvontál; s te boldogtalan vagy: csak azt látod, hogy mindened porrá omlik össze halálod után, hogy égbenyúló reményeid romhalmazzá dőltek össze, hogy évek hosszú során át végbevitt szakadatlan munkásságod kárba veszett, hogy veszteség mindent meg nem történtté semmi, mert csak az út végén látod, hol tévedtél, hol botlottál nagyot, mely uton kellett volna haladnod, hogy gyermekeid, akikért éltél, áldást hagyjanak, átkot ne mondjanak emlékedre. Megszólal a lelkiismeret, s te nem válaszolhatod bátran, nyilt homlokkal, így: íme itt vagyok, nyugodt lélekkel adok számot gyermekem neveléséről, mert tudatára ébredtél annak, hogy az út kezdetén nem hallottad Istened szavát, melyre azt felelted volna, így: itt vagyok Uram, te áldottál meg engem, te boldogíthatod majd gyermekemet is. — Híveim! Ne véljétek, hogy különösen komoran festettem önök gyermekeinek neveltetését, de nincs oly sötét szín, melyhez ne vethetnék még érettebb vonásokat a képre, melyet ma elétek állítottam. Ti csak a magatok bajait ismeritek s nem csudáljátok, hogy mások mosolygása alatt szégyenkezett lélek lakozik; de nem képzelhetitek, hogy mennyi fájdalom, mennyi nyomorúság van e földön az elferdített nevelés miatt, mert korunknak ember nem vezeti gyermekét Istenének házában, mert nem tanítja Istenben való hitre. Apák! Legyetek bármily szabadon gondolkozók is, bármily gúnyos kicsinyléssel szóljatok is életről, halálról, Istenről, mintek mégis önmagatokon, midőn ma jövendő boldogságtokról képzelegve arra is gondoltok, hogy gyermekeitek sorsa nem így fog sikerülni, mind azt elérve kizsinezitétek. Legyetek, oh apák, bármily szabadelvűek, kimondom előttetek a nagy igazságot, mely — tudom — legalább is gondolkodóba ejt titeket, azt: hogy megbosszulja magát Isten, ha boldogságtokat, melyet gyermekeitek első éveiben éreztetek, meg nem háláljátok azzal, hogy felszólítására szilárd elhatározással feleljétek: íme itt vagyok Uram, megértettem intésedet, a Te házadban Te hozzád vezetem gyermekemet, mert csak akkor fogod gyermeked szólítására válaszolhatni, így: íme fiam, itt vagyok, tanulj meg tőlem hinni, bízni, remélni, hinni, dacolhatsz oda hol boldog lészsz, s akkor fogod elutasítani a lelkiismereted kérdésére felelhetni: íme itt vagyok, bátran adok számot tettemről, megértettem életcélomat, híven teljesítettem feladatomat, melyet Isten jelölt ki számomra. — Végeztem. Mielőtt azonban Isten áldását kérném reátok, hozzátok fordulok a próféta szavával, [illegible] vigyétek magatokkal e szavakat; ne csupán szórakozásnak tekintsétek azt az időt, melyet komoly elmélkedésre szenteltünk, hanem vigyétek meg szívetekbe, fogadjátok be oda a szavakat, miket hallottatok, s vigyétek magatokkal haza, abba a szentélybe, ahol gyermekeiteket nevelitek. Nem számadás, nem üdülés napja a mai ünnep, hanem ítélet napja, amidőn jövendő üdvöd: gyermeked boldogsága fölött ítélsz. [illegible] Tekintsetek őseinkre, Ábrahámra, s hallgassátok meg Istennek felszólító szavát, fizessétek gyermekeitek néma könyörgését, ne zárkózzatok el a lelkiismeret intő hangja elől, feleljétek határozott készséggel: íme itt vagyok Istenem, Te hozzád a Te házadban vezetem gyermekemet, s akkor előttetek is megnyílhatnék [illegible], előttetek is fellebbenti a rejtelmes jövendő titokzatos fátyolát, előttetek is kihirdeti ma ifjúnak napján a bátorító, fölemelő jóslatot: Amiért nem tartottad vissza tőlem gyermekedet s hozzám emelted őt fel, [illegible] bizony meg fogok áldani, boldog lészsz gyermekeddel, aki fölött nem fog e földön diadalmaskodni senki soha! —

Amen

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA